bt.no/meninger: Her finner du lederartikler, kronikker, kommentarer og leserdebatt.

Myndighetene vil ikke inngå kontrakter med bedrifter de ikke har tillit til, og det er bra. Men hvordan fungerer utestengningsordningen?

De svarte listene

FORSKNING I BERGEN

Tema: **SVARTELISTING**

TINA SØREIDE
Samfunnsøkonom og postdoktor, UiB

PÅ SVARTELISTEN: *I 2008 ga forfatter Per-Yngve Monsen ut boken «Muldvarp i Siemens», som avslørte selskapets storstilte svindel av Forsvaret. Siemens er blant selskapene som ble svartelistet på midten av 2000-tallet, etter omfattende korrupsjon og tvilsom anbudsvirksomhet.* FOTO: BJØRN SIURDSØN, SCANPIX

MYNDIGHETENE FORVALTER store verdier på vegne av samfunnet. Ved innkjøp av varer og tjenester bruker de innkjøpsregler for å fremme best mulig kombinasjon av pris og kvalitet.

Disse reglene innebærer at tilbydere av etterspurte varer eller tjenester konkurrerer i offentlige anbudsprosesser, slik at innkjøperne kan velge det beste tilbudet.

For at det ikke skal inngås forretninger med uredelige bedrifter, har vi også regler som sier at straffedømte bedrifter og ledere skal utestenges for en periode. De svartelistes.

NOE AV MIN forskning handler om å forstå hvordan slike utestengningsregler fungerer, et arbeid jeg gjør i samarbeid med flere forskere.

Som oppfølging av et EU-direktiv, er det innført regler om utestengning over hele Europa, også i Norge. Det samme har en del internasjonale organisasjoner gjort, som for eksempel Verdensbanken.

Blant kjente bedrifter som enten er blitt utestengt fra offentlige anbud eller risikert slik utestengelse, er Siemens, Unibuss, NCC og Norconsult.

REGLENE ER UTFORMET noe ulikt i ulike jurisdiksjoner og organisasjoner. Det er for eksempel ikke helt de samme lovbruddene det svartelistes for. Felles for alle er at det er flere utfordringer knyttet til ordningen.

Det å utestenge en bedrift vil ofte bety at de som nyter godt av bedriftens vare eller tjeneste ikke lenger kan få den, men må finne seg en erstatning.

Dette er kjedelig for dem som rammes, uavhengig av hvilke lovbrudd ansatte i bedriften har begått.

Det er også et paradoks at det å stenge ute en av flere konkurrenter, svekker den konkurransen innkjøpsreglene ellers skal fremme.

Med få aktører i et marked, vil utestengning av en av dem lett føre til dårligere kombinasjoner av pris og kvalitet, mens de gjenværende konkurrentene kan glede seg over større profitt.

SLIKE UHELDIGE konsekvenser kan det veies opp for, ved at bedrifter som ønsker å inngå kontrakter med det offentlige oppfører seg bedre på lengre sikt.

Antagelig vil ordningen få mange bedriftsledere til å gjøre mer for at de selv og ansatte skal opptre lovlydig, og dermed unngå å bli utestengt.

Et høyt redelighetsnivå i næringslivet vil deretter kunne ha en positiv effekt på markedene, og dessuten bidra til å forebygge næringslivsrelatert kriminalitet.

DISSE MEKANISMENE er imidlertid avhengig av hvordan reglene er utformet. Hvis det er for lett for den enkelte innkjøper å gjøre unntak fra reglene, vil den «oppdragende» effekten svekkes.

Hvis utestengningen blir for omfattende, eller gjelder mange aktører, vil kostnadene i form av svekket konkurranse kunne bli for store i forhold til fordelene ved ordningen.

Hvis det er mange straffbare handlinger som ikke avsløres, vil den forebyggende effekten være lav.

I VÅRE STUDIER finner vi at det for ofte er opp til den aktuelle innkjøperen å bestemme når det skal gjøres unntak fra utestengningsreglene.

En innkjøper må forventes å fokusere primært på det hun eller han skal kjøpe for å dekke et behov, for eksempel i en kommune, og kan være litt for tilbøyelig til å gjøre unntak.

Hvert unntak vil svekke ordningens forutsigbarhet, og dermed dens oppdragende effekt. Derfor burde beslutningen om unntak gjøres et annet sted (for eksempel sentralt), mens innkjøperne fortsatt er dem som må gi en god begrunnelse for unntak.

Reglene mangler dessuten gode prinsipper for hvor lenge utestengningsperioden skal vare. Å bruke et fast antall år, for eksempel tre år, er unødvendig rigid. Grunnen er at det ikke utnytter muligheten til å stimulere den ønskede oppdragereffekten.

UTESTENGNING er ikke ment som en ekstra straff, men er resultat av svekket tillit til et foretak, som konsekvens av straffbare handlinger.

Dermed bør ordningen også utformes på en måte som oppmuntrer til tiltak internt i foretaket. Så sant tiltakene er overbevisende nok, bør et utestengt foretak få mulighet til å vinne tilbake innkjøpers tillit, for så å raskt kunne komme tilbake i markedet.

EN MÅTE å oppmuntre til den ønskede oppdragereffekten kan for eksempel være å starte med en lang utestengningsperiode, og la bedrifter «klatre nedover» i utestengningstiden. Dersom de ikke innfører internkontroll, erstatter upålitelige ledere eller gjør andre tiltak for sikre sin integritet, fortsetter svartelistingen.

Hvilke tiltak som er gode nok, bør det være generell enighet om, og ikke et spørsmål som er opp til den enkelte innkjøper å vurdere.

VÅR FORSKNING handler om hvordan utestengningsordninger kan forbedres og brukes for å fremme insentiver for redelig forretningsatferd.

Slik noen av reglene nå er utformet, kan de uheldige konsekvensene bli urimelige og ramme allerede redelige aktører.

Utfordringen er at utestengningsordningen skal fremme to sider av målsettingen om gode statlige innkjøp. Den skal sikre best mulig kombinasjon av pris og kvalitet, og samtidig unngå aktører en ikke kan ha tillit til.

fakta

Tina Søreide

- Samfunnsøkonom og postdoktor ved Juridisk fakultet ved UiB, i permisjon fra forskerstilling ved Chr. Michelsens Institutt (CMI).
- Forsker på strafferettslige problemstillinger, næringslivsrelaterte lovbrudd, og myndighetssvikt.
- Utestengning av en bedrift betyr at den ikke får ta del i offentlige anbudsprosesser, typisk fordi den har vært involvert i et eller flere alvorlige lovbrudd.
- Studiene av utestengningsprosesser er et samarbeid mellom Tina Søreide, Erling Hjelmeng (Juridisk fakultet, UiO), Tommy Staahl Gabrielsen (UiB), Ivar Kolstad ved Chr. Michelsens institutt (CMI) og kolleger ved Juridisk fakultet i Bergen.

DAGENS AVIS

Hva i huleste gjør Hellbillies på en jazzfestival?

VESLEMØY HEDVIG ØSTREM, KOMMENTATOR, AFTENPOSTEN

Troen min er det eneste som gir dypere mening

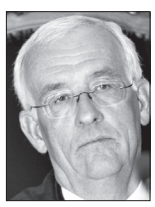

GEORG FREDRIK RIEBER-MOHN, STYRELEDER I FRITT ORD, VÅRT LAND

Høyre får sine kulturkonservative på nakken

GUDLEIV FORR, KOMMENTATOR, DAGBLADET

NÅR BILDENE fra vellykkede familier på eksotiske feriesteder tar over Facebook, kan ensomheten føles ekstra sterk for dem på utsiden. Akkurat som julen, er sommeren høysesong for krisetelefonene. Bla om for å lese om dem som bruker fritiden på å hjelpe andre.

FRODE BUANES, UTGAVESJEF